

Recenzja rozprawy doktorskiej mgr Anny Bocheńskiej-Brandt
pt. *Dystans społeczny emigrantów polskich wobec Obcych*
w nowym środowisku społeczno-kulturowym,
przygotowanej pod kierunkiem naukowym prof. dr. hab. Ryszarda Bery
oraz promotora pomocniczego dr. Marcina Cabaka

Migracje są trwałym elementem życia człowieka, pochodną jego relacji ze środowiskiem naturalnym oraz relacji międzyludzkich – społecznych, politycznych i kulturowych. Tę dwoistość dostrzegamy od początku dostępnym naszymu poznaniu dziejów człowieka¹.

Współcześnie migracje określa się jako proces przemieszczeń przestrzennych ludności, zmiany miejsca zamieszkania (pobytu) osób, które przenoszą się z miejsca pochodzenia do miejsca przeznaczenia². Zjawisko to nabiera zatem nowego znaczenia i znacznie przybiera na sile, wywołując wiele zmian w strukturze społecznej, a zwłaszcza w sferze życia rodzinnego i poczuciu tożsamości każdej jednostki decydującej się na stałe lub czasowe opuszczenie kraju rodzinnego. Uzyskanie przez Polskę w 2004 roku członkostwa w Unii Europejskiej pociągnęło za sobą szereg zmian, a szczególnie istotna jest analiza i interpretacja procesów, jakie zaszły na skutek otwarcia granic i możliwości legalnej pracy Polaków w krajach wspólnoty.

Podjęcie decyzji o emigracji wymaga w większości przypadków silnej motywacji. Motywacja ta stanowi wypadkową pragnienia wyjazdu oraz chęci pozostania. To pierwsze jest zwykle motywowane we współczesnych realiach względami ekonomicznymi, rodzinnymi oraz poznawczymi, niekiedy także religijnymi. Musi nastąpić bowiem splot pewnych okoliczności, który sprawi, że jednostka zdecyduje się na zmianę swojego otoczenia. Motywacje te muszą być na tyle silne, aby przezwyciężyć m.in. psychiczne opory związane z zerwaniem więzi rodzinnych i towarzyskich, opuszczeniem domu rodzinnego, swojej ojczyzny, czy obawą przed nieznanym. Motywacje najczęściej mają indywidualne podłoże, chociaż czasami wspierane są wpływem innych oddziaływań.

Skala zjawiska emigracji zarobkowej po 1 maja 2004 roku przekroczyła wszelkie spekulacje na ten temat. Ta nowa sytuacja przyniosła również zaskakujące skutki gospodarcze

---

¹ W. Wysoczański, A. Furdala (red.): *Migracje: dzieje, typologia, definicje*. Wrocław 2006, UW, s. 15.

² *Migracje*. W: *Wielka Encyklopedia PWN*. T. 17. Warszawa 2003, PWN, s. 407-410.

oraz społeczno-kulturowe, które stały się zarówno przedmiotem debaty publicznej, jak i badań naukowych.

Jedną z istotnych zmian warunkowanych migracją zachodzi w obszarze poczucia tożsamości i zachowań z tym poczuciem związanych przejawianych zarówno w wymiarze jednostkowym (indywidualnym), jak i grupowym (społecznym). Badacze zajmujący się tą problematyką m.in. w naukach filozoficznych, psychologicznych czy socjologicznych wskazują, że „rozpoznając tożsamość, wyznaczaną przez: 1) dziedzictwo przeszłości, 2) współczesny stan rozwoju kulturowo-cywilizacyjnego, 3) dążenia i aspiracje kulturowe, zauważa się ujawnianie w tym względzie wielkiej różnorodności postaw i zachowań społeczno-gospodarczych oraz politycznych. [...]. W refleksji intelektualnej wskazuje się nawet, że owa różnorodność w jedności stanowi o sile cywilizacyjnej Europy”³.

W tę problematykę wpisuje się również recenzowana praca, w której Autorka podjęła udaną próbę nakreślenia społecznych, kulturowych i pedagogicznych wyznaczników różnic między dystansem polskich emigrantów do osób innej narodowości oraz wyznawców innej religii a postawami wobec nich przejawianymi przez Niemców i Polaków zamieszkujących we własnych krajach.

Przedłożona do recenzji praca ma charakter obszernego, liczącego 398 stron opracowania o charakterze empirycznym. Za pozytywną i wysoką oceną recenzowanej pracy przemawia:

- podjęcie ważnego społecznie i edukacyjnie zagadnienia dla pedagogiki i edukacji międzykulturowej w zakresie dystansu społecznego polskich emigrantów wobec Innych narodowościowo i wyznaniowo,
- interdyscyplinarne ujęcie problematyki poczucia tożsamości narodowej i religijnej i tym samym dostarczenie ważnych informacji o związkach między – z jednej strony – licznymi uwarunkowaniami (m.in. lokalnymi tradycjami, statusem społecznym i standardem życia, spostrzeganiem odmienności kulturowej i deklarowanymi postawami wobec Innych, wzorami życia własnej społeczności), a – z drugiej strony – przejawami tożsamości kulturowej, narodowej, międzykulturowej (wielokulturowej, wielowymiarowej), religijnej,
- uchwycenie zmian zachodzących w spostrzeganiu tożsamości w różnych jej wymiarach – dla badaczy zjawisk i procesów społecznych to powód do satysfakcji, ale jeszcze bardziej

---

³ A. J. Chodubski: *Europejska uniwersalizacja kulturowa a współczesny proces globalizacji świata*. W: A. Sepkowski, E. Ponczek (red.): *Tożsamość europejska – wielokulturowość – globalizacja*. Włocławek 2007, PWZZ, s. 10.

zachęta do kontynuowania badań i śledzenia dalszego przebiegu poznawanych obszarów życia społecznego w warunkach wielokulturowości,

- poprawne wykorzystanie w badaniach własnych spójnych metod i narzędzi badawczych do oceny dystansu społecznego polskich emigrantów wobec Innych narodowościowo i wyznaniowo.

Oceniając rozprawę doktorską, najpierw odniosę się do kwestii ogólnych – wartości podjętego tematu oraz struktury treści, a w dalszej części skupię się na zagadnieniach szczegółowych oraz sformułowaniu konkluzji końcowej.

W ocenie wartości podjętego tematu pracy należy – po pierwsze – podkreślić znaczenie jego aktualności w kontekście migracji zagranicznych Polaków i ich społecznych, kulturowych i ekonomicznych konsekwencji. Po drugie – Autorka rozprawy przeprowadziła badania własne w Niemczech, do których – spośród wszystkich krajów Unii Europejskiej – emigruje najwięcej naszych Rodaków. Tym samym uzyskane rezultaty badań i ich porównanie z danymi pozyskanymi w kraju stworzyło możliwość całościowego określenia bliskości i odległości przestrzennej między ludźmi różnych narodowości (amerykańskiej, angielskiej, tureckiej, syryjskiej, chińskiej, rosyjskiej, żydowskiej, niemieckiej, polskiej, nigeryjskiej) oraz religii (katolickiej, prawosławnej, mojżeszowej, protestanckiej, islamskiej, buddyjskiej). Po trzecie – doktorantka w sposób syntetyczny, w kontekście m.in. transformacji społecznych, kulturowych, ekonomicznych i demograficznych, wskazała na najważniejsze zmiany zachodzące w postrzeganiu Innego narodowościowo i wyznaniowo. Po czwarte – w przypadku spraw podjętych w studiach i badaniach, których wyniki przedstawione są w pracy doktorskiej, jest to szansa na wzbogacenie wiedzy o ważnych uwarunkowaniach działalności edukacyjnej podejmowanej wobec mniejszości narodowych funkcjonujących w warunkach państwa większościowego oraz o potrzebach edukacyjnych i kulturalnych Rodaków żyjących na stałe (często od wielu pokoleń) lub przebywających czasowo w innych państwach. To powinno w konsekwencji sprzyjać ulepszaniu praktyki edukacyjnej. Na podstawie dotychczasowych poczynań oraz zamierzeń Autorki sądzić można, że szanse te zostaną wykorzystane i przyniosą wartościowe rezultaty poznawcze i pożyteczne sugestie praktyczne. W tym kontekście postrzegam pracę jako oryginalną i wnoszącą nowe, ważne wątki w rozwój pedagogiki społecznej i międzykulturowej jako subdyscyplin pedagogiki.

Struktura pracy oraz teoretyczne podstawy badań

Struktura pracy ma uporządkowany, poprawny układ, typowy dla opracowań naukowych o charakterze empirycznym, zawierający część teoretyczną, metodologiczną i empiryczną. Rozprawa składa się ze wstępu (ss. 5-6), pięciu rozdziałów merytorycznych (ss. 7-285), zakończenia (ss. 286-293), obszernej bibliografii obejmującej publikacje obcojęzyczne i krajowe (ss. 294-312) oraz aneksu (ss. 313-398) prezentującego spis ilustracji, tabel i wykresów zamieszczonych w pracy, obliczenia statystyczne oraz wzory narzędzi wykorzystanych w badaniach własnych.

Praca stanowi zamkniętą całość, ukazującą poprawność warsztatową i merytoryczną Autorki, układ jest logiczny i komplementarny, przy czym – przygotowując np. pracę do druku – warto po pierwsze – nakreślić w formie ostatniego, szóstego rozdziału – edukacyjne konteksty i perspektywy zjawiska kulturalizacji emigrantów w społeczeństwie i społecznościach wielokulturowych, po drugie – dołączyć na końcu każdego rozdziału w części teoretycznej – konkluzje, a w części empirycznej – wnioski, aby Czytelnik mógł w sposób syntetyczny zapoznać się z najważniejszymi założeniami i wynikami przyjętymi w pracy wraz z ich interpretacją, po trzecie – zamieścić w rozprawie jej streszczenie w języku polskim i angielskim i po czwarte – ze względu na obszerność rozprawy – zastosować zapis pełnych przypisów na dole każdej strony, umożliwiając Czytelnikowi sprawne zapoznawanie się z przywoływaną literaturą przedmiotu.

W dwóch pierwszych rozdziałach – (1) *Migracje zagraniczne Polaków – charakterystyka zjawiska* (ss. 7-43) oraz (2) *Obcy i dystans społeczny w refleksji naukowej* (ss. 44-61), składających się na część teoretyczną rozprawy, Autorka trafnie (re)interpretuje wybrane teorie wyjaśniające ruchy migracyjne w Polsce i na świecie oraz przywołuje dotychczasowe badania dotyczące migracji. Ze względu na główne kategorie pojęciowe przyjęte w rozważaniach teoretycznych uprawnione jest zastosowanie przez Doktorantkę podejścia interdyscyplinarnego (w tym ekonomicznego, socjologicznego, psychologicznego) i stanowi właściwą podstawę uzasadniania uwarunkowań współczesnych procesów migracyjnych (historycznych, ekonomicznych, demograficznych, społeczno-politycznych i prawnych). Doceniam również zwrócenie uwagi przez Autorkę pracy na zagadnienie tzw. czynników wypychających (push factors) oraz przyciągających (pull factors – w rycinie 2 na s. 13 przywołane czynniki push-pull powinny być przetłumaczone na język polski) w zakresie ruchów migracyjnych, bowiem powodem migracji zagranicznych współczesnych Polaków są zdecydowanie względy ekonomiczne. Utrata pracy, niskie płace, wysokie ceny mieszkań limitujące możliwość ich kupna, rosnące opłaty, wysokie ceny lub po prostu chęć poprawienia sytuacji materialnej, skłaniają

wiele osób do podjęcia decyzji o migracji zarobkowej. Wyjazd za granicę w celach zarobkowych często uważany jest za najszybszy i najbardziej dostępny sposób rozwiązania problemów finansowych rodziny. Przyczynia się on jednak do zmian zarówno w życiu indywidualnym, jak i społecznym osoby migrującej. Przykładowo, konfrontacja rodziny z migracją zarobkową to dylemat zaspokojenia z jednej strony – potrzeb utrzymania przy życiu członków rodziny oraz ich osobowego rozwoju, a z drugiej – przestrzennego i czasowego oddalenia małżonków od siebie oraz rodziców od dzieci. Oddalenie to nie jest tylko powiązane z dokuczliwą tęsknotą za bliskimi osobami, ale implikuje cały szereg negatywnych zmian w relacjach małżeńskich oraz relacjach rodzicielskich. Autorka pracy zwraca słusznie uwagę na te zjawiska ze względu na rosnącą liczbę tego typu rodzin oraz potrzebę społecznego, (wielo)kulturowego i edukacyjnego przygotowania wszystkich członków wspólnoty rodzinnej do funkcjonowania i radzenia sobie w nowej rzeczywistości kulturowej kraju przyjmującego. Proces ten może bowiem stawać się źródłem ciągłego i/lub wielokrotnie nawracającego stresu akulturacyjnego, do radzenia sobie z którym w wymiarze psychofizycznym (jednostkowym) i społecznym, nie jest najczęściej przygotowany zarówno dorosły rodzic, jak i przede wszystkim dziecko. Najczęściej mamy do czynienia z procesualnym przebiegiem zmian kulturowych mających charakter akulturacyjny, co przekłada się m.in. na następujące cechy:

- całościowa zmiana obejmuje sferę symboliczną rodziny (poczucie tożsamości, język), strukturę społeczną (kontakty towarzyskie, rówieśnicze) oraz sferę zachowań ekonomicznych (standard życia),
- ma gwałtowny przebieg, dokonuje się w perspektywie jednego pokolenia,
- ma specyficzne fazy (od konfrontacji kultur – przez adaptację nowych treści kulturowych – do dekulturacji, czyli przejęcia wzorów kultury obcej),
- powoduje wielokrotne przesuwanie się granicy swojskość – obcość, obcość oswojona,
- ma specyficzne konsekwencje, wyrażające się w wybieraniu przez poszczególnych członków rodziny różnych strategii akulturacyjnych, będących wynikiem ustosunkowania się do dwóch kwestii: podtrzymywania tożsamości kultury pochodzenia oraz kontaktu i uczestnictwa w kulturze przyjmującej.

W ramach akademickiej dyskusji proponuję ponadto, aby w analizach pedagogicznych, charakteryzując problem akulturacji emigrantów w społeczeństwie wielokulturowym (podrozdz. 1.5), porównać tradycyjne koncepcje akulturacji (m.in. przywoływany w rozprawie model Johna W. Berry'ego) z nowszymi ujęciami. W tym zakresie, w badaniu postaw kulturalizacyjnych bardziej złożonym, a zarazem przydatnym badawczo i interpretacyjnie kon-

struktem jest przykładowo Pawła Boskiego kulturowy model nabywania dwukulturowości. Uwzględnia on rozróżnienie dwóch poziomów każdego systemu kulturowego: symbolicznego oraz aksjologicznego (wartości i praktyki) i obejmuje następujące składniki: (a) wiedzę kulturową, (b) kompetencje językowe, (c) przywiązanie afektywne, (d) poczucie odmienności i trudności, (e) tożsamość dwukulturową (zachowanie i nabycie), (f) własną sytuację życiową i zadowolenie z niej. Bada zarazem integrację w pięciu znaczeniach: integrację jako pozytywne wartościowanie dwukulturowości; integrację jako kompetencję dwujęzyczną/dwukulturową; integrację jako „specjalizację funkcjonalną”; integrację jako nową jakość, będącą fuzją elementów składowych oraz integrację jako autonomię psychologiczną wobec obu kultur wyjściowych⁴.

Pewien niedosyt odczuwam także w braku w rozdziale drugim teoretycznej charakterystyki wiodącej w rozprawie kategorii – dystansu społecznego, mimo zapowiadanego w tytule tego rozdziału jego opisu. Mam wrażenie, że rozdział został w pewnym zakresie niedokończony, bowiem po wyczerpującej analizie pojęcia Obcy z wyróżnieniem głównych źródeł i kryteriów obcości, jak również jego następstw w postaci stereotypów i uprzedzeń – krótkie nawiązanie do kategorii dystansu społecznego mam miejsce tylko na s. 59-60 w podrozdziale 2.3. *Uprzedzenia wobec obcych*. Przygotowując pracę do druku warto ten rozdział poszerzyć, a w analizowaniu kulturowych wzorców postrzegania „innych etnicznych” można odwołać się m.in. do propozycji Zbigniewa Bokszańskiego, który wyróżnia trzy podstawowe „ogniska” wytwarzania sposobów percepcji obcych grup etnicznych i narodów:

- *tradycję grupy* – będącą całościowo pojmowaną częścią dorobku kulturowego społeczności, odnoszącego się do wzorów postrzegania innych, dzięki której uzyskujemy możliwość usytuowania w konkretnych warunkach historycznych momentu narodzin istotnej tendencji w sposobie percepcji „innych etnicznych” i pojawienia się w ich wizerunku właściwości, którymi charakteryzuje się on współcześnie;
- *paradygmat obcego* – stanowiący część tradycji grupy i wyznaczający zarazem aktualnie kreowany wzór postrzegania innych. Z racji swej trwałości i wprowadzenia w konteksty socjalizacyjne powinien być rozpatrywany z uwzględnieniem jego przeszłości, złożonej wewnętrznej struktury oraz uwikłania w ogólnokulturowe prawidłowości;
- *schematy ideologiczne* – będące tą częścią wzorów postrzegania innych, które są rezultatem świadomych, intencjonalnych działań i powstają w związku z aktualnymi problemami tożsamości grupowej. W porównaniu z paradygmatem obcego są mocniej osadzone w re-

---

⁴ P. Boski: *Kulturowe ramy zachowań społecznych. Podręcznik psychologii międzykulturowej*. Warszawa 2009, PWN, s. 548-564.

aliach geopolitycznych, społecznych i ekonomicznych określonego okresu historycznego, są bardziej spójne treściowo ze względu na odnoszenie ich do konkretnej grupy oraz są związane w wyraźny sposób z tożsamością zbiorowości, wykazując zarazem określone tendencje do tworzenia, zmiany bądź podtrzymywania tej tożsamości w czasie⁵.

Zaproponowane podejście wydaje się szczególnie przydatne w analizach pedagogicznych ze względu m.in. na możliwość wprowadzania wyróżnionych trzech odmian wytwarzania sposobów percepcji obcych grup etnicznych i narodów w działalność edukacyjną i kształtowania tym samym kompetencji kulturowej, obejmującej społeczną i jednostkową wiedzę o regułach kulturowych zachowań i ich sensach w przeszłości, jak również społeczne i indywidualne propozycje nowych reguł tych zachowań i nowych wartości. Istnieje także wyraźna tendencja w kontekście tworzenia schematów ideologicznych „innych etnicznych” do zmiany funkcjonujących już stereotypów i modyfikacji uprzedzeń we wczesnej socjalizacji jednostki.

Metodologia badań

Założenia metodologiczne badań własnych Doktorantka prezentuje w trzecim rozdziale rozprawy zatytułowanym *Metodologiczne podstawy badań własnych*. Sformułowała poprawnie problemy badawcze o charakterze weryfikacyjnym, hipotezy wraz z ich uzasadnieniem, dokonała operacjonalizacji pojęć i dobrała adekwatne metody gromadzenia i analizy danych ilościowych (ankieta, skala dystansu społecznego). Ze względu na typowy, jakościowy charakter badań – dobór zmiennych i wskaźników powinien być wyodrębniony w postaci osobnego podrozdziału.

Badania zostały przeprowadzone w Niemczech (Dolna Saksonia) oraz w Polsce (na terenie Wielkopolski) na próbie 600 osób pochodzących z różnych środowisk społeczno-kulturowych: polskich emigrantów mieszkających w Niemczech, Polaków mieszkających w kraju i Niemców mieszkających także w swoim kraju. W podrozdziale 3.5. Autorka rozprawy przedstawia w wyczerpujący, tabelaryczny i opisowy sposób rozkład cech społeczno-demograficznych wszystkich badanych grup z uwzględnieniem: płci, wieku, stanu cywilnego, stażu zawodowego, miejsca obecnego zamieszkania, wykształcenia, pracy zgodnej z wykształceniem, charakteru wykonywanej pracy, umiejętności posługiwania się językiem obcym, sytuacją związaną z zatrudnieniem oraz czasu pobytu za granicą (w przypadku polskich emigrantów).

Zaletą tej części pracy są narzędzia własnej konstrukcji lub zaadaptowane na potrzeby prowadzonych badań. Nie budzą także zastrzeżeń zastosowane metody analiz statystycznych.

---

⁵ Por.: Z. Bokszański: *Stereotypy a kultura*. Wrocław 1997, Wyd. Fundacja na Rzecz Nauki Polskiej, s. 55-97.

Prezentacja i interpretacja wyników badań

Ostatnia część pracy ujęta w dwóch rozdziałach: (4) *Różnice w dystansie społecznym badanych wobec osób innej narodowości* oraz (5) *Różnice w dystansie społecznym badanych wobec wyznawców innej religii* – zawiera rzetelną i wyczerpującą analizę i interpretację zgromadzonego materiału empirycznego, przy czym na jej wartości zaciążyły wcześniej sformułowane nieliczne uwagi krytyczne, sformułowane przede wszystkim w odniesieniu do założeń teoretycznych. Z zaprezentowanych analiz wyłania się dobrze udokumentowany, wartościowy z punktu widzenia pedagogiki obraz dystansu społecznego wobec Innych narodowościowo i wyznaniowo. Mocną stroną tej części rozprawy jest również osadzenie wyników badań własnych w strukturach wiedzy już ugruntowanej i opisanej w literaturze przedmiotu. Świadczy to nie tylko o umiejętności Doktorantki w zakresie dokonywania gruntownych analiz, ale także o wartości samych badań. Udało się jej również uchwycić tzw. względną dynamikę zmiany w zakresie dystansu społecznego w wyniku porównania polskich emigrantów mieszkających w Niemczech z Polakami mieszkającymi w kraju i niemiecką ludnością miejscową, jak również w wyniku porównania wewnątrzgrupowego z uwzględnieniem zmiennych demograficznych

Proponuję, o czym już wcześniej pisałam – nakreślić w formie ostatniego, szóstego rozdziału – edukacyjne konteksty i perspektywy zjawiska kulturalizacji emigrantów w społeczeństwie i społecznościach wielokulturowych. Uważam, że w tym zakresie nie został zrealizowany jeden z założonych w rozdziale metodologicznym celów badań, zakładający sformułowanie wniosków w obszarze pedagogiki i edukacji międzykulturowej.

Konkluzja

Przedłożona do recenzji rozprawa doktorska mgr Anny Bocheńskiej-Brandt stanowi ważne studium pedagogiczne, podejmujące niezwykle aktualny problem migracji zagranicznych Polaków i ich stosunku do Innych narodowościowo i wyznaniowo.

Pracę czyta się z dużym zainteresowaniem, niemniej dla Czytelnika niektóre fragmenty części empirycznej mogą być nużące ze względu na nagromadzenie dużej liczby danych statystycznych, a w zdecydowanie mniejszej proporcji – ich teoretycznej interpretacji. Autorka nie uniknęła również powtórzeń, niepoprawnej numeracji poszczególnych podrozdziałów poczynając od rozdziału trzeciego, pewnych niedociągnięć stylistycznych czy błędów interpunkcyjnych, ale zapanowanie redakcyjne nad tak obszerną pracą jest dużym wyzwaniem nawet dla najbardziej doświadczonego badacza. Nie traktuję tego jako zarzut – ale warto

przemyśleć prezentację zawartości treściowej poszczególnych rozdziałów w przypadku publikowania rozprawy.

Wysoko oceniam ogólną wiedzę teoretyczną Autorki z zakresu pedagogiki i nauk pokrewnych oraz Jej osobiste zaangażowanie i podjęty trud badawczy. Rozprawa może stać się cennym źródłem informacji dla badaczy i praktyków zainteresowanych problematyką współczesnych migracji i ich konsekwencji dla kształtowania (się) indywidualnej i społecznej tożsamości jednostki. Lektura pracy pozwala na poznanie wprawdzie z konieczności cząstkowego, ale wielostronnego oglądu złożonych zagadnień tożsamości oraz edukacji podtrzymującej tożsamość i kulturę narodową w warunkach wielokulturowości, w otoczeniu społeczności większościowej i kultury tej społeczności. Zebrane informacje skłaniają zatem do refleksji i mogą być inspiracją do szerszych i bardziej pogłębionych studiów i badań w obszarze edukacji międzykulturowej, która służyć ma zapobieganiu, a jeśli trzeba – przewyciężaniu, izolacji, stygmatyzacji i autostygmatyzacji, kłopotom w integracji społecznej i problemom tożsamościowym, które towarzyszą czy bywają skutkiem edukacji wielokulturowej.

Stwierdzam, że rozprawa doktorska mgr Anny Bocheńskiej-Brandt pt. *Dystans społeczny emigrantów polskich wobec Obcych w nowym środowisku społeczno-kulturowym*, przygotowana pod kierunkiem naukowym prof. dr. hab. Ryszarda Bery oraz promotora pomocniczego dr. Marcina Cabaka, spełnia wszystkie wymagania stawiane w *Ustawie o stopniach naukowych i tytule naukowym* z dnia 14 marca 2003 roku wraz z uzupełnieniami zawartymi w *Prawie o Szkolnictwie Wyższym* z dnia 27 lipca 2005 roku i wnoszę o dopuszczenie Autorki do dalszych etapów przewodu doktorskiego.

